

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Varga Márton:

**A Száhel-övezet regionális válsága – déli fenyegetés az Európai
Unió számára**

című doktori (PhD) értekezésének szerzői ismertetője

TÉZISFÜZET

Témavezető: Dr. habil. Remek Éva

egyetemi docens

Budapest, 2022

TARTALOM

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA	3
SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	6
KUTATÁSI CÉLOK, KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK	8
MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEK ÉS ESZKÖZÖK	9
A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE	11
A KUTATÁS EREDMÉNYEI	12
A HIPOTÉZISEK TELJESÜLÉSE	15
ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	16
A KUTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK	17
SAJÁT, A TÉMÁBAN EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK	19
SZAKMAI TUDOMÁNYOS ÖNÉLETRAJZ	21

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA

Az Európai Unió (továbbiakban EU, Unió, Közösség) az integráció hosszú folyamata során regionális hatalommá növekedett, jelenleg 27 állam közössége. Az integráció a tagállamok életének szinte minden területére hatással van. A Közösség jelenleg a szupranacionális és a kormányközi intézmények egyensúlyára épül. Az Európai Unió összetettsége abban is megmutatkozik, hogy egyes területeket érintő hatások a tagállamokat magukat, de a közösség egészét is befolyásolják. Ilyen hatásokat találhatunk többek között a gazdaság és a kereskedelem területén, de akár egyes külpolitikai, energiapolitikai vagy éppen migrációs kérdések esetében is. Az Európai Unió tehát egy speciális entitás a nemzetközi rendszerben, mely több jogosultsággal rendelkezik, mint a nemzetközi szervezetek általában, de nem éri el egy állam szintjét. A szupranacionális jellemzőkből és ebből a különleges jellegéből adódóan az Európai Unió önálló regionális egységet alkot. Ezt támasztja alá a regionális biztonsági komplexumok elmélete.¹ Önálló régióként szükséges vizsgálnunk, hogy milyen viszonyban áll a nemzetközi rendszer más egységeivel, például Afrika kontinensével, illetve annak szűkebben vett régióival, melyek hatással vannak az Unióra, az Unió biztonságára.

Európa csendes,² abban az értelemben, hogy a tagállamok egymás közötti kapcsolataiban mára hosszú és tartós békére találtak az integráció által. De vajon valós ez a csend? Vagy a vélt biztonság elkényelmesítette a tagállamokat és Európa valójában nem vívta ki a szabadságát?

Európának történelmi kapcsolatai mellett komplex gazdasági és kulturális kapcsolatai is vannak Afrika országaival, melynek egyaránt láthatóak előnyei és velejáró következményei is. A kontinensek közötti szoros kapcsolatok, valamint a földrajzi közelségük okán Afrika problémái gyorsan képesek éreztetni hatásukat Európában.

Az afrikai kontinens viszonylag fiatal államai törékeny gazdasági és társadalmi rendszerekre épülnek, melynek következtében különböző problémákkal küzdenek. A kontinens egyik legjelentősebb válságzónája a Száhel-övezet térsége. A Száhel-övezet országainak konfliktusai számos ponton kapcsolódnak egymáshoz, így kijelenthető, hogy a térség egy összetett regionális válságzónát alkot. A régióban egyszerre találhatóak meg etnikai, vallási és kulturális határvonalak, olykor egy-egy államon belül, mely tényezők alapvetően konfliktusos

¹ Az elméletet részletesen az alábbi könyvben mutatták be a szerzők: Barry Buzan, Ole Waever: *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003. dec. 4.

² „Európa csendes, újra csendes, / Elzúgtak forradalmi... / Szégyen reá! lecsendesült és / Szabadságát nem vívta ki.” Petőfi Sándor: *Európa csendes, újra csendes...*

környezetet teremtenek. A bukott és gyenge államoktól kezdve, a súlyos környezetváltozás okozta élelmiszer- és vízhiányon át, a rendkívül magas szegénységig a biztonság különböző dimenzióinak szinte mindegyike jelentős problémákkal terhelt ebben a régióban. A növekvő népességszám és a folyamatosan romló életkörülmények miatt kiemelten fontos, hogy a sikerüljön megoldani a problémákat, melyben a nemzetközi közösség is egyre nagyobb szerepet vállal.³

Európának figyelemmel kell lennie a környező régiókra. Ha a Földközi-tenger térségét vizsgáljuk, láthatjuk, hogy az Észak-Afrikában és a Közel-Kelet (MENA térség - Middle East and North Africa) területén történt politikai változások érezhető hatást gyakoroltak az Európai Unióra. Bár a Száhel-övezet konfliktusai mélyen gyökereznek és hosszú előzményekre vezethetők vissza, hatásuk az utóbbi évtizedekben jelentősen megnövekedett a régió közvetlen környezetében, de érezhetően növekszik Európa irányába is. A fentiek alapján kutatásomat elsősorban az 1990-es évektől kezdődő időszakra alapozom. Látható, hogy a Száhel-övezet instabil rendszere az Európai Unió déli fenyegetettségének egyik okozója, mely alátámasztja témaválasztásom időszerűségét (erről részletesebben később).

Az előrejelzések alapján a migrációs nyomás Afrika irányából jelentősen növekedni fog a század közepére.⁴ Az instabil államok, a radikális szervezetek terjedése, az illegális kereskedelem szintén számos negatív hatással bírnak az EU számára. Az Unió jövőbeni céljai szempontjából fontos kérdés, hogy miként tudja érdekeit a szomszédos régiókban érvényesíteni, milyen módon tudja támogatni a környezetében található területeket. A regionális konfliktusok hatékony kezeléséhez nemzetközi együttműködés szükséges. Ezért fontos, hogy az EU partnerségi kapcsolatokat építsen ki a szűkebb és tágabb szomszédságában, továbbá, hogy együttműködjön más nemzetközi szervezetekkel. Ezt támasztja alá az EU Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa című, 2016-ban bemutatott globális stratégiája,⁵ mely hangsúlyozza a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést, valamint újfajta célzott támogatási rendszer kialakítását a gazdaság fejlesztésére és ezzel a válságok okainak csökkentésére. A Száhel-övezetben végzett válságkezelési tevékenységében legfőbb partnerei

³ United Nations: United Nations integrated strategy for the Sahel, 2013 https://oses.unmissions.org/sites/default/files/united_nations_integrated_strategy_for_the_sahel_s-2013-354.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴ Az ENSZ előrejelzései szerint 2100-ra csak Afrika fog növekvő lakosságszámmal rendelkezni. Akkorra már több mint 4 milliárd lakosa lesz a kontinensnek. Jelenleg körülbelül 1,2 milliárdan élnek Afrikában. Forrás: Department of Economic and Social Affairs: World Population Prospects The 2015 Revision.

⁵ Európai Unió: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa - Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és az Afrikai Unió (AU) lehetnek. E szervezetek, valamint további más szervezetek is említésre kerülnek a dolgozatban, mely főként a könnyebb megértést, a jobb átláthatóságot szolgálja, de csak a feltétlenül szükséges mértékben, magyarázó jelleggel, tekintettel arra, hogy kutatásom középpontjában az Európai Unió áll.

A regionális konfliktusok, azon belül pedig konkrétan a Száhel-övezet és az Európai Unió kapcsolata iránti érdeklődésem kezdete egybe esik a 2012-ben Maliban kitört polgárháborúval. Akkori tanulmányaim (európai és nemzetközi igazgatás mesterképzés) elsősorban az Európai Unióra koncentráltak és nem a biztonságpolitikára, de részletesen foglalkoztam az uniós válságkezelés kérdéseivel diplomamunkámban (Az uniós válságkezelés kialakulása és működésének vizsgálata a mali konfliktuson keresztül). A téma alaposabb megismerése, tudásom bővítése és egy későbbi kutatási tevékenység megalapozása érdekében folytattam tanulmányaimat biztonság- és védelempolitika szakon, ahol már a biztonsági tanulmányok elméleti keretei között vizsgáltam a Száhel-övezetet (Száhel-övezet: regionális válság az Európai Unió küszöbén, OTDK 1. hely, 2017). Tekintettel arra, hogy a biztonságpolitika, valamint az Európai Unió fejlődése egyaránt fontos szerepet tölt be érdeklődési körömben, ezért a doktori kutatásban mindkettőre alapozva választottam témát. A disszertációs kutatómunkám megvalósítása során, összekötve a két korábbi mesterképzésben elsajátított ismereteket, a kutatást horizontálisan és vertikálisan is el tudtam végezni.

A kutatásban az Európai Unió működési mechanizmusait, továbbá a regionális biztonság elméleteit kívánom összekötni. Az elméletek és gyakorlat összehasonlítása révén kívánok rámutatni azokra az ellentmondásokra, melyek a stratégiákban deklarált célok és a valós cselekvések között húzódnak. Bár az Európai Unió kül- és biztonságpolitikája folyamatosan fejlődik, mégis azt látni, hogy a felmerülő konfliktusokat nem képes megelőzni, a megjelenő veszélyforrásokra általában hosszas döntéshozatali folyamatok után és útján tud csak reagálni.

A kutatásom során elsősorban arra keresem a választ, hogy az Európai Unió egy olyan régióban, amely számára jól azonosítható és növekvő fenyegetést jelent, hogyan képes részt venni a térség problémáinak kezelésében? Mennyire hatékonyak és elégségesek azok az eszközök, melyek rendelkezésére állnak? Munkám során olyan eredményeket kívánok elérni, melyek az az Európai Unió és tagállamainak biztonsága szempontjából hasznos

megállapításokat adnak, elősegítve az uniós szintű stratégiai gondolkodást, növelve a regionális szintű európai szemléletet.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A kutatásom elméleti alapjait a koppenhágai iskola által lefektetett tézisek alkották, melyek újszerű megközelítést hoztak a biztonsági tanulmányok tudományterületébe. A koppenhágai iskola ezen tevékenységének három központi alakja Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde voltak. Műveik közül feltétlenül ki kell emelni a *Security: A New Framework for Analysis*,⁶ a *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*⁷ továbbá a *Regions and Powers - The Structure of International Security*⁸ című műveiket. Az általuk végzett tudományos tevékenység elmozdította a biztonsági tanulmányok fókuszát a katonai biztonság kérdéséről és szélesre nyitotta annak határait.⁹ A biztonsági tanulmányok terén hozott újdonságaik révén ártértékelődött a biztonságról alkotott képünk, az államközpontúság mellé a regionális gondolkodás is beépült, mely számos konfliktust új megvilágításba helyezett.

Azzal együtt, hogy a koppenhágai iskola jelentősen megreformálta a gondolkodást, a biztonsági környezet dinamikus változásainak hatására ezek az elméletek kibővültek, átalakultak, és kaptak kritikákat is annak a mai életben való hasznosíthatóságát illetően. A magyar szakirodalomban Marton Péter munkáját emelem ki, aki újszerű megközelítést, nevezetesen a kérdésspecifikus megközelítési módot javasolt a biztonsági komplexumok területén. *Biztonsági komplexumok - A biztonság empirikus elemzésének alapjai*¹⁰ című munkája kutatásom fontos részét képezi.

Dolgozatom elméleti háttérének felépítése során igyekeztem a legújabb kutatási irányokat is figyelembe venni. Stig Jarle Hansen *Horn, Sahel, and Rift: Fault-lines of the*

⁶ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap De Wilde: *Security - A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

⁷ Barry Buzan: *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, 1983.

⁸ Barry Buzan - Ole Wæver: *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003.

⁹ Bár a fókusz változott, a katonai biztonság nem veszítette el jelentőségét, sőt, napjainkban ismét egyre hangsúlyosabb szerepet kap. A biztonság jellemzői ugyanis folyamatosan változnak és ezzel újabb és újabb kutatásokat inspirálnak. Kutatásom során azonban nem a katonai biztonság a meghatározó elem a biztonság dimenziói közül.

¹⁰ Marton Péter: *Biztonsági komplexumok - A biztonság empirikus elemzésének alapjai*, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2019.

*African Jihad*¹¹ című munkája újszerű megközelítésben mutatja be a dzsihadista terroriszervezetek működését és hasznos következtetésekre világít rá, melyek többek között épp a kutatásom középpontjában álló Száhel-régióra vonatkoznak.

Kutatásom forrásai közül természetesen kihagyhatatlanok azok a dokumentumok, melyek a különböző nemzetközi szervezetekhez köthetőek. Ennek megfelelően megjelennek az Európai Unió elsődleges jogforrásai, korábbi és jelenleg hatályos szerződésai. Ezek mellett a forrásaim között megtalálhatóak a releváns stratégiai dokumentumok, melyek a kül-, biztonság- és védelempolitikai szakterületét meghatározzák, illetve a speciálisan Afrikát, illetve a Száhel-övezetet célzó stratégiák egyaránt. Az Európai Unió mellett megjelennek más nemzetközi szervezetek, melyek a teljesség igénye nélkül: ENSZ, NATO, Afrikai Unió, G5 Sahel, Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS), Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ).

A felhasznált források között egyaránt építettem a külföldi és a hazai irodalomra. Afrika esetében a francia nyelv megkerülhetetlen, így számos francia nyelvű forrást használtam, melyek között megtalálhatóak francia kutatók (Alban Dignat, Gérard-François Dumont, Amandine Gnanguênon) munkái, afrikai források (Modibo Goïta, Boubé Namaïw), továbbá egyéb francia nyelvű kutatások (Bruno Charbonneau) egyaránt. A francia mellett az angolszász szakirodalom művei is megtalálhatóak a felhasznált irodalomban. A különböző térségek kutató központjai, intézetei, kutatói által készített tanulmányok alapján jól látható volt az Afrikához fűződő viszonyok változatossága, akár az európai és amerikai viszonylatban, akár Európán belül francia és például észak-európai (finn, svéd) relációban.

A szakirodalom áttekintése során látható volt, hogy egyre több olyan kutatás jelenik meg a magyar szakirodalomban is, amely vagy az afrikai folyamatokra, vagy a terrorizmusra koncentrál. A munkám során számos olyan kutatás segítségemre volt, melyek nem feltétlenül a Száhel-övezetre vonatkozó tudományos munkák, de az azokban leírt jellemzők és folyamatok segítették a Száhel-övezet működésének jobb megértését, a terrorizmus újdonságainak átláthatóságát. A teljesség igénye nélkül néhány hazai Afrika szakértőt kiemelve, akiknek munkái közvetlenül vagy közvetve segítettek kutatásomat: Besenyő János, Búr Gábor, Marsai Viktor, Tarrósy István, Benkes Mihály. A terrorizmus működésével kapcsolatban két hazai kötetet szeretnék külön kiemelni, melyek jelentős segítségemre voltak: *Afrikai terrorista és*

¹¹ Stig Jarle Hansen: Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad, Hurst & Company, London, 2019

*szakadár szervezete,*¹² *Az Iszlám Állam Terrorizmus 2.0.*¹³ Az Európai Unió működéséről, az európai folyamatokról, a biztonság- és védelempolitika területéről is számos hazai kutató munkáját tudtam hasznosítani. Szintén a teljesség igénye nélkül említeném Gazdag Ferenc, Molnár Anna, illetve Balázs Péter nevét. Kiemelném továbbá témavezetőmet, hiszen Remek Éva több tanulmányát is felhasználtam, melyek az Európai Uniót és Afrikát érintő fejezetekben egyaránt hasznos részeit képezték a kutatásomnak.

Tekintettel arra, hogy a kutatásomban a politikai ambíciók, a különböző célkitűzések, valamint a gyakorlatban tényleges megvalósult szerepvállalásoknak jelentősége van, ezért többször hivatkozok olyan szereplőkre, akik egy-egy nemzetközi szervezet vezetőjeként, vagy éppen egy-egy állam politikai vezetőjeként voltak hatással az érintett területre. Ennek megfelelően megjelennek többek között a korábbi ENSZ főtitkárok Boutros Boutros-Ghali, Kofi Annan, és Ban Ki Mun munkái, gondolatai. Többször hivatkozok Emmanuel Macron francia elnökre, mivel a francia hatás jelentősen befolyásolja az Európai Unió és Afrika kapcsolatát, illetve magát az Unió külpolitikai működését is. Megjelennek továbbá az Unió korábbi vagy jelenlegi vezető tisztségviselőinek gondolatai is, így például Jean-Claude Juncker, Ursula von der Leyen vagy éppen Federica Mogherini is idézésre kerül.

KUTATÁSI CÉLOK, KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

Kutatásom a biztonságelméletek, a regionális biztonsági tanulmányok, a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi jog tanulmányozása által levonható következtetések után kíván ajánlásokat tenni a válságok hatékony megelőzésére és a konfliktusok hosszú távú kezelésére a térségben. A kutatás során fel kívánom tární:

1. a Száhel-övezet regionális jellemzőit;
2. a Száhel-övezet és az Európai Unió regionális kapcsolatait;
3. a Száhel-övezet regionális válságának okait, lehetséges megoldási lehetőségeit;
4. az Európai Unió válságkezelésének jövőbeli lehetőségeit, valamint globális hatalmi ambícióit a Száhel-övezetben folytatott tevékenysége alapján

¹² Kiss Álmos Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.

¹³ Besenyő J.-Patner Z.-Speidl B.-Vogel D.: Az Iszlám Állam Terrorizmus 2.0, Kossuth Kiadó, 2016.

Az értekezésemet az alábbi hipotézisekből kiindulva kívánom felépíteni:

1. A Száhel-övezet regionális egységet alkot, válságát regionális konfliktusként kell értelmezni, és csak nemzetközi szinten lehet megoldani. A térség államai önállóan nem tudják a problémákat kezelni.
2. A Száhel-övezet válságát kizárólag átfogó és összehangolt támogatásokkal lehet feloldani, tekintettel annak összetettségére és kiterjedésére.
3. A Száhel-övezet válsága közvetlenül veszélyezteti az Európai Unió biztonságát rövid és hosszú távon egyaránt. A két régió biztonsága szoros kapcsolatban áll egymással.
4. Az Európai Unió számára politikai és gazdasági céljai mellett biztonságának megőrzése miatt is kiemelten fontos, hogy elősegítse a Száhel-övezet válságának megoldását. Jelenlegi keretein belül azonban nem képes a hatékony fellépésre, szükséges további mélyítő intézkedéseket tenni az intézményi és integrációs fejlődés során.

A kutatásom során az alábbi eredményeket kívánom elérni:

1. bizonyítani, hogy a Száhel-övezet a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerinti egységet képez;
2. igazolni, hogy a Száhel-övezetnek regionális egységként saját belső mechanizmusai vannak, így a válságának okait is a regionálisan kell keresni;
3. igazolni, hogy a Száhel-övezet mint régió, hatással van a vele kapcsolatban álló Európai Unióra, és válságának hatásai az EU biztonságát fenyegetik,
4. az Európai Unió számára megoldási javaslatot készíteni, mely segítséget nyújt az Unió globális hatalmi ambícióinak eléréséhez ezzel együtt a Száhel-övezet válságának megoldásához;

MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEK ÉS ESZKÖZÖK

A doktori értekezés megírása során analitikus kutatási stratégiát követve használtam fel a témához kapcsolódó elméleteket, a vonatkozó uniós és egyéb nemzetközi stratégiákat, továbbá a korábbi stratégiák végrehajtásának nemzetközi tapasztalatait. Az értekezésben elsőként meghatároztam azokat az elméleti kereteket melyek között a kutatást végeztem. A legmeghatározóbb ilyen alapokat a multiszektorális biztonság elmélete, valamint a regionális biztonsági komplexumok elmélete adta. Tekintettel azokra a jellemzőkre, melyek a kutatás

során is felmerültek, miszerint a nemzetközi kapcsolatok rendszere és a biztonságpolitika elméleti és gyakorlati szempontok szerint is dinamikus fejlődésen ment végbe, ezért az elméleti keretet annak kritikáival együtt használtam.

Kutatásom alkalmazott kutatás, mivel célom, hogy az analitikus kutatás révén a gyakorlatban hasznosítható következtetéseket vonjak le. A következtetések eléréséhez elsőként a Száhel-övezet válságának okait, következményeit és hatásait elemeztem. Ezen belül is több ponton a 2012-ben indult mali polgárháborút használtam esettanulmányként. Ennek legfőbb oka, hogy a feltárt esettanulmány révén a régió egészének problémája könnyebben megérthető, a hatások azonosíthatóak. Az átláthatóság érdekében a második és a harmadik fejezet hasonlóan épül fel. Mindegyik azonos módon az elméleti keret régióra történő leképezésével indul. Így egyfelől azonosításra kerülnek maguk a földrajzi keretek, melyeket a régiók meghatározása segít, másfelől azonos megközelítés révén lehet összekapcsolni a két régiót. A régiók közötti kapcsolat feltárása által jön létre az az ok-okozati viszony mely a kutatásomban megfogalmazott déli fenyegetést megtestesíti.

A kutatásban törekedtem arra, hogy a megfogalmazott elméletek mellett a hozzájuk fűzött kritika is megjelenjen. A közzétett hivatalos dokumentumok, alapszerződések, stratégiák által megfogalmazott célokat a gyakorlatban végrehajtott tényleges lépések tükrében mutattam be. A kutatás ezáltal hozza létre azt a teljesebb képet, amely az elméleti és a gyakorlati síkon egyaránt megalapozza a következtetéseimet, javaslataimat.

A kutatással kapcsolatosan szükséges megtenni bizonyos lehatárolásokat. Az értekezés tartalmaz történeti áttekintéseket, melyek a Száhel-övezetről szóló második fejezetben a válság gyökereinek megértését szolgálják, az Európai Unióról szóló harmadik fejezetben pedig elsősorban a fejlődési ívet mutatom be. A két régió kapcsolatában főleg a közelmúlt eseményeit dolgoztam fel, melyet 2012-től, a mali polgárháború kitörésétől számítottam. Emellett fontos kiemelni, hogy a Száhel-övezet válsága, az európai biztonsági környezet és az Európai Unió érintett szakpolitikái is rendkívül aktív témakörök, melyek folyamatosan biztosítanak újdonságot. Ennek megfelelően 2021 decembere utáni események említés szintjén előfordulnak az értekezésben, de a kutatás alapját már nem képezik.

A kutatásom elsősorban a nemzetközi biztonsági tanulmányok keretein belül értelmezendőek. Tekintettel e terület interdiszciplináris jellegére, a kutatás számos tudományterület irányába kitekintést tesz, illetve szakpolitikát érint, ezek azonban kizárólag a

szélesebb megértést segítik elő és nem érintik a nemzetközi biztonsági tanulmányok elsődleges szerepét.

A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE

A disszertációt a bevezetést követően négy fejezetre bontva készítettem el. A bevezetésben a kutatással kapcsolatos alapvető problémafelvetést, módszertani és szakirodalmi áttekintést kutatási célokat és hipotéziseket mutatom be.

Az első fejezet az elméleti kereteket foglalja össze, amelyek a kutatásom alapját képezték. A két fő elmélet, amelyeket felhasználtam a kutatás során a multiszektorális biztonság elmélete és a regionális biztonsági komplexumok elmélete, melyek mind a koppenhágai iskolához köthetőek. Ez a két elmélet, kritikáikkal együtt meghatározóak a biztonsági tanulmányokban a mai napig.

A második fejezetben a Száhel-övezet válsága kerül bemutatásra különböző szemszögekből. A válság részletes feltárása érdekében Malit használtam esettanulmányként, mivel ez az ország a régió egyik legrosszabb helyzetben lévő állama, és a térség válságának minden eleme megtalálható benne.

A harmadik fejezetben az Európai Unióval foglalkozom, mely egy globális hatalmi szerepet betölteni kívánó regionális szervezet. Ennek megfelelően vizsgálom az Uniót, mint régiót, globális hatalmi eszközeit a külpolitika szemszögéből, valamint Afrikával és főként a Száhel-övezettel való kapcsolatát, mely hosszú távú veszélyeket rejt az Unió számára.

A negyedik fejezetben összefoglalom a kutatás eredményeit, illetve feltárom, hogy a kutatás elején megfogalmazott hipotéziseimre milyen válaszokat találtam. Ezek alapján bemutatom a kutatásom új tudományos eredményeit, illetve ezek gyakorlati hasznosíthatóságának lehetőségeit.

A kutatás lezárásának ideje 2021. december 31.¹⁴

¹⁴ 2022-ben az európai és az afrikai biztonságot illetően is jelentős változások történtek. Bár az orosz-ukrán háború, illetve Franciaország és Mali kapcsolatának megromlása és ezáltal a francia csapatok kivonása Maliból jelentősen befolyásolják az Európai Unió és a Száhel-övezet biztonságát, a dolgozat időbeli lehatárolása miatt, továbbá terjedelmi korlátok miatt már nem kerültek be az értekezésbe.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Az értekezés legelején tudományos probléma felvetése során azt fogalmaztam meg, hogy az Európai Unió egy olyan régióban, amely számára jól azonosítható és növekvő fenyegetést jelent, hogyan képes részt venni a térség problémáinak kezelésében? Mennyire hatékonyak azok az eszközök, melyek rendelkezésére állnak?

A kutatás során elsőként a regionális konfliktusok jellemzőivel foglalkoztam. Ehhez áttekintettem a Száhel-régió rendszerét, valamint az Európai Unió biztonsági komplexumát is, feltárva a kettő közötti kapcsolatot. A régiók vizsgálata rávilágított, hogy bár a regionális megközelítés jóval célravezetőbb a konfliktusok államközpontú vizsgálatánál, de a regionális komplexumok elméletében lefektetett elvek túl szigorú kötöttségeket fogalmaznak meg egy-egy régiót illetően. Maga az európai térség kiváló példája annak, hogy a politikai változások nagyjából egy évtized alatt képesek voltak gyökeresen megváltoztatni a komplexum szerkezetét és határait. Az is látható, hogy a világ átalakul és egyes kérdések, problémák, fenyegetések képesek arra, hogy térséget határozzanak meg, mely egyébként a regionális biztonsági komplexumok alapján nem alkotna egy egységet. Szükséges tehát, hogy rugalmasan kezeljük ezeket és a szigorú komplexumrendszer helyett egy új, kérdésspecifikus komplexumokat alkalmazzunk. A kérdés központú régió megfogalmazásával jóval specifikusabban lehet meghatározni a kapcsolódó szereplőket, konfliktusok résztvevőit, a kérdés leküzdésében hasznos partnereket stb.

Kutatásom célja volt többek között, hogy jobb rálátást kapjak az Európai Unió más régiókkal való viszonyára, azokra a kapcsolatokra, melyek befolyásolják az európai biztonság jövőjét. A Száhel-övezetre vonatkozó következtetések vezetnek el oda, hogy összekapcsolásra kerülhet az Európai Unió és a Száhel-régió térsége. A két terület között ugyanis közvetlen kapcsolat fedezhető fel számos aspektusból. A történelmi kötelékek, a jelenlegi gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok és az előrejelzésekben kimutatható egymásra utaltság mind alátámasztják ezeket a kapcsolatokat. Ezekből pedig jól láthatóak azok a jelenlegi, valamint a várható veszélyek, fenyegetések, melyek befolyással lesznek Európa biztonságára az előttünk álló évtizedekben, évszázadban. A hatások pedig már ma is tapasztalhatóan jelen vannak az európai bel- és külpolitikában egyaránt, fontos kérdéseket indukálva az Unió intézményei, valamint a tagállamok számára.

Az értekezésben céлом volt, hogy részletesen, több szemszögből bemutassam a Száhel-övezet problémáit. Ennek érdekében a biztonság különböző szektorai alapján adtam képet arról, hogy miért tekintjük ezt a régiót ma a világ egyik legsúlyosabb válságzónájának. A leírást a jobb megérthetőség érdekében egy esettanulmány révén bővítettem, melyben Malit mutattam be. Mali kiváló példa ugyanis nem csak arra, hogy a Száhel-övezet, de más afrikai régiók országai is milyen problémákkal kell, hogy szembenézzenek. A kutatásomban egyaránt visszautalok történelmi előzményekre és kitekintést adok a jövőre vonatkozó előrejelzésekre is.

A kutatásom során további célként fogalmaztam meg, hogy megvizsgálom az Európai Unió válságkezelésének fejlődését és továbbfejlődési lehetőségeit. A történelmi áttekintést követően feltártam azokat a reakciókat, amelyeket az Európai Unió tett a Száhel-övezet válságának kezelése, az onnan érkező hatások csökkentése vagy megakadályozása ellen. Sikerült bemutatnom, hogy az európai biztonságfelfogásban a megfogalmazott fenyegetések egyik fő iránya a délről érkező fenyegetés, melynek szerves részét adja a Száhel-övezet válságából adódó fenyegetések összessége. Az Európai Unió ennek megfelelően aktívan foglalkozik a régió válságával, és igyekszik hozzájárulni a problémák kezeléséhez. Az elemzés során bemutattam, hogy stratégiák és konkrét akciók szintjén is megjelenik a Száhel-övezet az európai biztonság garantálásának térképén. A kutatásban bemutattam, hogy a partnerségi kapcsolatok, a különböző együttműködési formák mindegyike jelentős szerepet játszik az Európai Unió biztonság képében. Bár az Unió által kezdeményezett együttműködések elsősorban az európai biztonsághoz járulnak hozzá, természetesen a környező régiók, és a többi érintett számára is növelik a biztonságot. Láthattuk, hogy az együttműködést az Unió nem csak saját maga és más államok között támogatta, de szerepet játszott például a G5 Sahel csoport kialakulásában is, mely csoport létrejött a problémák regionális megoldásának egyik fontos lépcsőfoka lehet. Összevettem továbbá az Unió stratégiáiban megfogalmazott globális hatalmi törekvéseit a gyakorlati tapasztalatokkal. Az értekezés során is világossá vált, az Európai Unió globális hatalmi szereplővé válásának fontos értékmérője lehet, hogy milyen eredményeket tud elérni az Unió a Száhel-övezetben, hogy képes lesz-e megújulni, átlendülni azokon a buktatókon, melyeket a tagállamok közötti véleménykülönbségek a szervezet elé emelnek. A kutatásom rámutatott, hogy a jelenleg alkalmazott belső mechanizmusok nem adnak megfelelő eszközöket az Európai Unió kezébe ahhoz, hogy gyors és következetes politikát tudjon folytatni. Ilyen formán megállapítható, hogy vagy az eszközrendszert kell átalakítani, vagy az ambíciókat olyan szintre helyezni, ami reálisan elérhető.

Az értekezés a felvázolt célok mentén haladva átfogó képet adott a regionális válságok természetéről, két régió, az Európai Unió és a Száhel-övezet jellemzőiről, egymáshoz való kapcsolatáról, az Európai Unió témában releváns mechanizmusairól. A kutatásban elvégzett munka révén az elméleti megközelítést illetően, továbbá a gyakorlati téren is sikerült olyan következtetéseket levonni, mely újdonságot jelenthet és hasznosítható eredményeket jelentenek.

A kutatás várható eredményeként bizonyítani kívántam, hogy a Száhel-övezet a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerinti egységet képez. Ezt a felvetést részben bizonyítottam, hiszen a regionális biztonsági komplexumok elmélete alapján önálló komplexumként nem, de szubkomplexumként azonosíthatónak ítéltam. Ezzel együtt fontos megjegyezni, hogy a kérdés-specifikus biztonsági komplexum megközelítése irányából nézve azonban mindenképpen önálló egységként kezelhető a régió.

Az értekezésben bizonyításra került, hogy a Száhel-övezetnek regionális egységként saját belső mechanizmusai vannak, így a válságának okait is a régió együttműködésében kell keresni. A válság jellemzőinek leírása, a transznacionális hatások összessége, az afrikai társadalmak határokon átnyúló jellege miatt egyértelművé vált, hogy az államok önállóan cselekedve nem képesek felvenni a versenyt a válságot okozó problémákkal.

A Száhel-övezet és az Európai Unió viszonyrendszerének vizsgálata révén megerősítést nyert, hogy a Száhel-övezet mint régió, hatással van az Európai Unióra, és válságának hatásai az Európai Unió biztonságát fenyegetik. Ezek a hatások egyaránt kimutathatóak már napjainkban is, de hosszú távú előrejelzések alapján még erősebb befolyással lesznek Európa biztonságára a Száhel-övezet irányából érkező hatások.

A kutatás elején célként tűztem magam elé, hogy megoldási javaslatot készítsek, arra vonatkozóan, hogy az Európai Unió hogyan tud a Száhel-övezet államain segíteni a válság kezelésében, így előmozdítva saját biztonságát. Az elvégzett munkám során láthatóvá vált, hogy az Unió a válság kezelés eszközeinek széles skáláját használja a Száhel-övezet térségében. Meg kellett azonban állapítani, hogy a hatékony válságkezelésnek, a minél hatásosabb globális szerepvállalásnak az akadálya az Unió belső működéséből, a döntéshozatali mechanizmusból, az együttes politikai elhatározás hiányából eredeztethető. Ebből adódóan, ahhoz, hogy az Európai Unió saját biztonsága érdekében más régiókban is fontos szerepet tudjon vállalni a válságok kezelésében, szüksége lesz saját belső működésének felülvizsgálatára,

megreformálására. Így fogja tudni kialakítani azt a megbízható partneri képet, melyre a bajba került régiók, országok számítani tudnak majd.

A HIPOTÉZISEK TELJESÜLÉSE

Kutatásomat a kutatás céljaival összhangban négy hipotézisből kiindulva kezdtem meg. Az első szerint a Száhel-övezet regionális egységet alkot, válságát regionális konfliktusként kell értelmezni, és csak nemzetközi szinten lehet azt megoldani. A térség államai önállóan nem tudják a problémákat kezelni. A munkám során feltárt összefüggések alátámasztották ezt a feltételezésemet. A Száhel-övezet regionális jellegét elméleti és gyakorlati szempontok szerint is sikerült megerősíteni. A válság tendenciáit figyelve az is alátámasztást nyert, hogy önerőből nem fogják tudni megoldani az érintett államok ezt a krízist.

A második hipotézisem alapján a Száhel-övezet válságát kizárólag átfogó és összehangolt támogatásokkal lehet feloldani, tekintettel annak összetettségére és kiterjedésére. A kutatás során bizonyítást nyert, hogy a régió problémái behálózzák a térséget földrajzi értelemben, de átvitt értelemben a gazdasági, társadalmi, politikai, környezeti és egyéb szegmensekben egyaránt. Ilyen feltételek mellett az önálló akciók elveszítik hatásukat, ezért szükséges átfogó programokat találni és felkutatni azokat a szinergiákat, amik párhuzamosan képesek fejlődést előidézni.

Harmadik hipotézisem szerint a Száhel-övezet válsága közvetlenül veszélyezteti az Európai Unió biztonságát rövid és hosszú távon egyaránt. Ez a feltevés is megerősítést nyert, hiszen egyértelműen kimutathatóak azok a negatív hatások, amelyek már jelenleg is elérik az Unió területét, illetve a jövőben fokozottan lesznek befolyással az európai biztonságra. Ebben a körben egyaránt találhatunk politikai és gazdasági hatásokat, vagy éppen a társadalmi biztonságot érintő jellemzőket.

Negyedik hipotézisemben első felében azt állítottam, hogy az Európai Unió számára politikai és gazdasági céljai mellett biztonságának megőrzése miatt is kiemelten fontos, hogy elősegítse a Száhel-övezet válságának megoldását. Ezt a felvetésemet szó szerinti és átvitt értelemben is megerősítette a kutatás. Az Uniónak deklarált célja, hogy a globális biztonsági térben meghatározó szereplő legyen, és képes legyen beavatkozni más térségek biztonsági folyamataiba. A Száhel-övezet válságának megoldásában való részvétel egyrészt közvetlen pozitív hatással bírna az Európai Unió biztonságára. Másrészt egy olyan válsághelyzet

megoldásában való részvétel, mely ennyire összetett és szerteágazó, illetve nem is az Unió közvetlen szomszédságában helyezkedik el, jelentősen növelhetné az Európai Unió elismertségét a globális hatalmi szereplők között. A negyedik hipotézis második felében pedig azt fogalmaztam meg, hogy az Európai Unió jelenlegi keretein belül nem képes a hatékony fellépésre, szükséges további lépéseket tenni az intézményi és integrációs fejlődés során. Az Európai Unió válságokban betöltött szerepét, illetve a válságkezelésének fejlődését áttekintve látható, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel nem volt képes fellépni a különféle konfliktusok megelőzése érdekében. Ezt támasztja alá, hogy az integrációs fejlődés újabb és újabb lépcsőfoka következett a felmerülő válsághelyzetek hatására. A stratégia célok és a jelenleg alkalmazott intézményi keretek azonban továbbra sem felelnek meg egymásnak, ezért bizonyítottnak tekintem, hogy további lépések szükségesek az integráció mélyítése irányába.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatásom során elért tudományos eredményként az alábbiakat fogalmaztam meg:

1. Új fogalom bevezetését tartom szükségesnek a Száhel-övezet térségére, miután elemeztem Európa és Afrika regionális biztonsági komplexumait, s ennek kapcsán a Száhel-övezet térségét. A buzani elmélet korábbi statikus biztonsági komplexumaihoz képest a biztonsági komplexumok gyorsan képesek változni. Ebből arra a következtetésre jutottam, s bizonyítottam, hogy a Száhel-övezet térsége már nem egy ütközőállamokból álló, protokomplexumok határán található zóna, hanem a Nyugat-afrikai komplexumon belüli jól elkülöníthető szubkomplexum.
2. Bizonyítottam, hogy a két térség a fenntartható biztonság tekintetében szoros függésben van egymástól. Továbbá a kérdésspecifikus megközelítés szerint egy közös komplexumot alkotnak.
3. A buzani szektorelmélet öt dimenziója alapján bizonyítottam, hogy ezek közül nincs egy olyan biztonsági dimenzió, amely a térség válságának egészéért felelős lenne és a megoldás kulcsát képezné. Viszont azonosíthatóak olyan kitörési pontok, melyek nemzetközi támogatással történő fejlesztése révén, fejlődési spirálok jöhetnek létre, melyek egyszerre több dimenzióban is képesek a biztonság növelésére.

4. Igazoltam, hogy az Európai Unió a régi válságkezelési módszereivel továbbra sem képes válságokat megelőzni. Szükséges az európai biztonságpolitika hiányosságainak pótlása és a létező partnerségi megállapodásainak felülvizsgálata.

A KUTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK

A kutatás során átfogó képet adtam a déli fenyegetés különböző aspektusairól. Ennek révén jobban megérthetőek azok a problémák, amelyek a Száhel-övezet válságát okozzák, illetve azok a hatások, melyek az Európai Unió biztonságát érintik. Az Európai Unió kiemelten kezeli a Száhel-övezet válságát, önálló stratégiát alkotott a régió problémáinak kezelésére, jelentős forrásokat fordít a térség biztonságának növelésére. A déli fenyegetés problémaköre, illetve a Száhel-övezet válsága mégis egy kevésbé ismert eleme a világpolitikának, a mindennapi politikának.

További kutatás témája lehet, hogy szükséges-e jobban a mindennapokba emelni a kérdést. Vajon milyen eredménye lenne biztonságiasítani a déli fenyegetés problémakörét? Ha többet foglalkoznánk a válságok bemutatásával, akkor az milyen hatást váltana ki az európai lakosság körében? A biztonságiasítás folyamata végső soron inkább a válsággal szembeni elzárkózást eredményezné, vagy éppen határozottabb fellépést, egységesebb cselekvést követelne meg a politikai vezetőktől? Az általam javaslatként megfogalmazott lépések mindenképpen igénylik majd a probléma szélesebb körű megismertetését, így a fenti kérdésekkel muszáj lesz foglalkozni. Bízom benne, hogy a kutatásom hasznos lépcsőfok lehet ebben a munkában, akár a publikált tanulmányok révén, akár az által, hogy további kutatásokat indukálhat. Emellett elősegítheti az Európai Unió déli fenyegetettségének jobb megismerését. Ezáltal Magyarország hatékonyabban tud részt venni az ebből az irányból érkező kihívások kezelésében. A Magyar Honvédség többféle misszióban és több országban jelen van Afrikában. A Száhel-övezet válságának megismerése hozzájárulhat a további szerepvállalásokról szóló döntések meghozatalához. A kutatás eredményei felhasználhatók az oktatásban, elsősorban biztonság- és védelempolitika továbbá nemzetközi tanulmányok szakokon, illetve a doktori képzésben.

Az értekezésem nem csak a kutatók számára lehet hasznos, de segítséget nyújthat a politikai döntéshozóknak is, hiszen számos olyan kérdés merült fel, melyek akár a hazai, akár az uniós szintű biztonságpolitikai alakításában fontosak. Az értekezésben nem csak a problémát

vettem fel, de egy esetleges megoldási javaslattal is éltem, mely az EU által indított az EU jövőjéről szóló diskurzushoz is hozzájárulhat. A kutatásban leírt külpolitikai és a vele összhangban lévő biztonságpolitikai mechanizmusokat látva mindenképpen indokolt lesz e terület tovább gondolása, esetleges reformja.

SAJÁT, A TÉMÁBAN EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

- Varga Márton - Az Európai Unió biztonsági környezete napjainkban
A Hadtudomány és a 21. század '21, Konferenciakötet, pp. 127-145, 19 p. (2021)
- Varga Márton - A Száhel-övezet mint biztonsági komplexum?
In: Pohl, Árpád (szerk.) Biztonság és honvédelem
Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2 114 p. pp. 1149-1166.,
18 p.
- Varga Márton - The Place of the Sahel Region in the Theory of Regional
Security Complex
ACADEMIC AND APPLIED RESEARCH IN MILITARY AND PUBLIC
MANAGEMENT SCIENCE 19: 2 pp. 49-63., 15 p. (2020)
- Varga Márton - Partnerség a déli fenyegetés csökkentéséért
FELDERÍTŐ SZEMLE 18: 1 pp. 35-46., 12 p. (2019)
- Varga Márton - Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban
FELDERÍTŐ SZEMLE 17: 3 pp. 185-194., 10 p. (2018)
- Varga Márton - Humán biztonság és a Száhel-övezet
FELDERÍTŐ SZEMLE 17 pp. 31-42., 12 p. (2018)
- Varga Márton - A Száhel-övezet válsága
HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA
26: E-szám pp. 70-82., 13 p. (2016)
- Varga Márton - Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában
HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA
27: 1-2 pp. 127-137., 11 p. (2017)
- Varga Márton - A tuaregek – lázadástól a polgárháborúig
HADTUDOMÁNYI SZEMLE 12: 2 pp. 63-78., 16 p. (2019)

- Varga Márton - Mali: rebuilding a country from Civil War
DEFENCE REVIEW: THE CENTRAL JOURNAL OF THE HUNGARIAN
DEFENCE FORCES 2018/2 pp. 62-72.
- Varga Márton - A Mali konfliktus és az Európai Unió beavatkozása
BIZTONSÁGPOLITIKA: BIZTONSÁGPOLITIKAI SZAKPORTÁL 2014.05.30 pp.
1-15., 15 p. (2014)
- Varga Márton - Az európai uniós válságkezelés
BIZTONSÁGPOLITIKA: BIZTONSÁGPOLITIKAI SZAKPORTÁL: 2014.05.28 pp.
1-15., 15 p. (2014)

SZAKMAI TUDOMÁNYOS ÖNÉLETRAJZ

Varga Márton felsőfokú tanulmányait 2007-ben kezdte a győri Széchenyi István Egyetemen, ahol 2010-ben alapkori diplomát szerzett nemzetközi igazgatási szakon (BA), majd 2013-ban okleveles európai és nemzetközi igazgatásszervező (MA) képesítést szerzett. Ezt követően 2017-ben a Nemzeti Közszerületi Egyetemen nemzetközi biztonság- és védelempolitika mesterképzést (MSc) is sikeresen elvégezte. Tanulmányai során így széleskörű ismereteket sajátított el az Európai Unió működéséről, valamint a biztonságpolitikáról egyaránt. 2017-ben az OTDK-n dolgozatát első helyezéssel díjazták. Felsőfokú angol, továbbá középfokú francia nyelvvizsgálával rendelkezik.

Gyakornokként dolgozott a Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzatban, valamint a Párizsi Magyar Nagykövetségen is. 2012 óta a közszolgálatban dolgozik. Pályafutását a Magyar Államkincstárban kezdte, majd 2014-től a Nemzetgazdasági Minisztériumban folytatta. 2017 óta a Pénzügyminisztérium, majd a Miniszterelnökség osztályvezetője.